

Äldreomsorgsplan 2020-2030

Innehåll

Inledning	4
Sammanfattning	4
Metod och tillvägagångssätt	4
Omvärldsanalys	5
Kärvare tider för kommuner och regioner	5
Yttre faktorer som påverkar de ekonomiska förutsättningarna för äldreomsorgen.....	5
Nuläge	5
Hemtjänst	5
Senior- och trygghetsboende	6
Korttidsvård	6
Särskilt boende	6
Hemsjukvård	7
Dagverksamhet	7
Anhörigstöd	7
Myndighetskontor	7
Förändrade arbetsätt	7
Individens behov i centrum (IBIC).....	7
Befolkningsprognos	8
Åldersklasserna 65-79 och 80+	8
Särskilda boenden och mellanboenden	9
Demens- och vård och omsorgsplatser	9
Framtida behov av särskilda boendeplatser och mellanboenden	10
Prognos på antal nya särskilda boendeplatser och mellanboenden.....	10
Strategi för att få platserna på särskilt boende att räcka till	11
Framtids tankar för särskilda boenden.....	12
Hemtjänst	12
Framtids tankar för hemtjänsten.....	13
Beräknade kostnader för hemtjänst och särskilda boenden.....	14
Folkhälsa och preventivt arbete	14
Hälsöfrämjande.....	15
Förebyggande	15

Rehabiliterande	15
Inriktningar på förebyggande aktiviteter.....	15
Personalförsörjning.....	17
Strategier för att undvika bemanningsproblematik	18
Hållbar utveckling och miljöaspekter	19
Alternativa driftformer	19
Framtidsspaning bortom 2030 till 2035	19
Slutsatser	20
Befolkningsprognos	20
Särskilda boenden och mellanboenden	20
Hemtjänst	20
Folkhälsa och preventivt arbete	20
Personalförsörjning.....	21
Från tanke till handling	21
Källhänvisning.....	22
Bilaga.....	23

Inledning

2020-talet har just inletts och utifrån rådande förutsättningar med ett ökat demografiskt tryck, personalförsörjningsproblematik och otillräckliga ekonomiska resurser inom kommuner och regioner kan det förväntas bli ett omvälvande årtionde.

Omvälvande i den mening att den förestående omställningen blir en förändringsprocess där t.ex. hitintills beprövade arbetsmetoder behöver reformeras i effektivitetssyfte vilket kommer ifrågasätts av allmänheten och av organisationers personal och brukare.

För att lyckas är det av stor vikt att politiker och ledning för den kommunala verksamheten formulerar och visualiserar hur de framtida utmaningarna kommer att hanteras.

Målsättningen med denna äldreomsorgsplan är att forma en strategi för hur Vetlanda kommun proaktivt ska lägga en grund bortom BNP tillväxt för en fortsatt god omsorg för kommunens invånare på delvis nya angreppssätt. I denna plan är inte "Nära vård" inkluderad utan kommer behandlas under en separat plan.

Sammanfattning

Vetlanda kommun står inför ett ökat demografiskt tryck de närmaste tio åren. Vård- och omsorgsförvaltningen beräknar en volymökning i antal brukare inom hemtjänst och särskilda boenden med cirka 24%. Det är en ökning från cirka 760 personer 2020 till 940 personer 2030. Den demografiska utvecklingen kommer innebära omfattande kostnadsökningar.

Beroende på hur många alternativa boendeformer så som trygghetsboenden och seniorboenden som tillskapas, minskar behovet av fler platser inom kommunens äldreboenden.

För att förbättra de äldres hälsa och oberoende bör det göras mer proaktiva/förebyggande arbete vad gäller sociala, fysiska och rehabiliterande insatser.

Metod och tillvägagångssätt

Vård- och omsorgsnämnden gav vid möte den 7 februari 2019 vård- och omsorgsförvaltningen i uppdrag att ta fram en ny/reviderad Äldreomsorgsplan. Planen skulle omfatta ett längre tidsperspektiv än tidigare.

Arbetet med äldreomsorgsplanen har pågått mellan sommaren 2019 till mars 2020. Inledningsvis gjordes omvärldsanalys och inspiration kring upplägg genom att läsa andra kommuners äldreomsorgsplaner och rapporter från Sveriges Kommuner och Regioner, Socialstyrelsen samt andra myndigheter.

Under processen har förvaltningens arbete presenterats för vård- och omsorgsnämndens arbetsutskott, som är styrgrupp för arbetet med äldreomsorgsplanen, samt vård- och omsorgsnämnden, de kommunala pensionärsorganisationerna, funktionshinderrådet, anhörigföreningen, öppna möten i Kvillsfors och Karlstorp samt för diverse personalgrupper inom förvaltningen.

Den samlade kunskapen samt råd från deltagarna har varit en värdefull del i arbetet.

Omvärldsanalys

Kärvare tider för kommuner och regioner

De senaste årens högkonjunktur med tillväxt och hög sysselsättning har inneburit positiva skatteintäkter för den offentliga sektorn. Under 2019 syntes dock flera tecken på att den goda konjunkturen börjar mattas av. Efter 2018 års bokslut var det tydligt att ett trendbrott hade skett då sektorns samlade överskott minskade från 26,5 miljarder 2017 till knappt 15 miljarder 2018¹.

Yttre faktorer som påverkar de ekonomiska förutsättningarna för äldreomsorgen

Utöver äldreomsorgen har de flesta kommuner stora behov av att investera i t.ex. skolor, förskolor och VA-nät och kommunerna står inför en situation då tillväxt inte kommer vara lösningen på de problem vi står inför, utan verksamheterna behöver i större omfattning än tidigare anpassa sig till nya spelregler².

Migrations- och flyktingpolitiken påverkar också kommunerna. Många kommuner får nu hantera konsekvenserna efter flyktingströmmen hösten 2015 med många asylsökande. Samtidigt är det med rätt insatser en rekryteringsbas för den svenska välfärden³.

Nuläge

Äldreomsorgens verksamhet styrs utifrån Socialtjänstlagen, SoL och Hälso- och sjukvårdslagen, HSL. Detta kapitel beskriver äldreomsorgens hörnstenar hur de är organiserade i Vetlanda kommun.

Hemtjänst

Hemtjänst beviljas till brukare som har behov av stöd och hjälp för att klara sin livsföring i ordinärt boende. Hemtjänstinsatserna är biståndsbedömda utifrån SoL och kan bestå av insatser i form av personlig omvårdnad så som hjälp med personlig hygien, av- och påklädning, förflyttningar, hjälp vid måltider och egenvård. Insatserna kan även vara av servicekaraktär såsom hjälp med städ, tvätt och inköp. Hemtjänst utförs upp till 120 timmar i månaden och behov över detta tillgodoses på särskilt boende.

Medarbetare i organisationen för hemtjänst utför insatserna och gör även vissa sjukvårdande insatser som delegerats av legitimerad personal. För vissa uppgifter krävs undersköterske-kompetens.

Sedan 2010 finns beslut om LOV (lagen om valfrihet) inom hemtjänst. Om brukaren har beviljats hemtjänst finns möjlighet att välja utförare av insatsen mellan kommunen och

¹ Ekonomirapporten, maj 2019. Sveriges kommuner och landsting, s. 6

² Ekonomirapporten, maj 2019. Sveriges kommuner och landsting, s. 7

³ Ekonomirapporten, maj 2019. Sveriges kommuner och landsting, s. 29-30

de privata utförare som godkänts i Vetlanda kommun. Biståndshandläggare informerar om vilka alternativ som finns, men kan inte välja åt någon eller rekommendera en viss utförare. Brukaren har rätt att byta utförare och kan när som helst göra ett nytt val.

För att öka möjligheterna till kvarboende i egna hemmet kan bostadsanpassning bli aktuellt.

Senior- och trygghetsboende

Senior- och trygghetsboende finns idag representerade på tre orter inom kommunen. Dessa boendeformer är inte biståndsbedömda.

Mogärde seniorboende drivs av det kommunala bostadsbolaget Withalabostäder AB och är beläget centralt i Vetlanda tätort. Boendet har 93 lägenheter fördelade på 1-3 rum och kök. I byggnaden bedrivs restaurangskola med populär lunchservering som är öppen för allmänheten. Olika former av aktivering för de boende bedrivs i huvudsak i studiecirkelform.

Trygghetsboende finns i Landsbro intill Brobygården (åtta lägenheter) samt i Ekenässjön i anslutning till Ekebogården (tio lägenheter) och hyrs ut av Tekniska förvaltningen, Vetlanda kommun.

Korttidsvård

Korttidsvård enligt SoL finns för att tillmötesgå tillfälliga behov av heldygnsvård som inte kan tillgodoses i hemmet. På Bäckagården finns tre enheter för korttidsvård, varav en enhet med inriktning palliativ vård och en mot vård och omsorg för de personer som har en demenssjukdom.

Särskilt boende

Särskilt boende är ett samlingsnamn för det boende som är aktuellt när behov av vård och omsorg är så omfattande att det inte längre kan tillgodoses i det egna hemmet. Särskilt boende beviljas enligt Socialtjänstlagen, SoL efter ansökan från den enskilde då behovet inte kan tillgodoses på annat sätt och då en särskild boendeform behövs för att tillförsäkra den enskilde en skälig levnadsnivå. Självbestämmandet för den äldre ska dock säkerställas. Individens fysiska, medicinska, psykiska, sociala och existentiella behov skall utredas och tillägnas lika stor betydelse.

Vård- och omsorgsnämnden har beslutat att fr o m 2019-07-01 i de nya riktlinjerna för biståndsbedömning enligt SoL att boendenas enheter har följande inriktning:

Vård- och omsorgsavdelning är en avdelning aktuell för personer som har stora vård- och omsorgsbehov oavsett diagnos eller funktionsnedsättning. På en vård- och omsorgsavdelning kan personerna ha mycket varierande behov och omvårdnaden ska vara individuellt anpassad.

Demensavdelning är en avdelning för personer med demenssjukdom eller kognitiv svikt med demensliknande symtom. Om demensutredning inte är gjord ska initiativ tas till att en demensutredning påbörjas.

Personal som arbetar på demensavdelningar har en ökad kompetens inom aktuellt område.

Alla särskilda boenden i Vetlanda kommun har så kallat boenderåd som ska ha möten fyra gånger per år. På boenderådet deltar brukare och anhöriga i syfte att kunna vara delaktiga och påverka den omsorg som erbjuds. På varje boende finns aktivering av varierande storlek med särskilt anställda aktiveringsledare.

I lagstiftningen, SoL, har tillkommit att inom skälig levnadsnivå ska ingå rätten att bo tillsammans med den man varaktigt sammanbott med, så kallad parboendegaranti. Vård- och omsorgsnämnden har fattat beslut om riktlinjer för detta.

Hemsjukvård

Sedan 2013 är kommunen huvudman för hemsjukvården i det ordinära boendet. Ansvaret gäller upp till och med sjuksköterske-/distriktsköterskenivå. Kommunen har ingen mottagningsverksamhet utan gör enbart hembesök. Det är legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal som bedömer om brukaren/patienten kan vara aktuell för hemsjukvård. Ansvarsgränser mot regionen tydliggörs i ovan nämnda avtal. I nuläget finns det cirka 400 patienter i ordinärt boende som är inskrivna i hemsjukvården.

Dagverksamhet

Det finns dagverksamheter med inriktning för personer med demenssjukdom och också för brukare som har andra behov, framförallt sociala behov. Aktiviteterna är varierande och det sociala sammanhanget är viktigt. Insatsen är även viktig för att avlasta närstående.

Anhörigstöd

Det finns en anhörigkonsulent som tillsammans med verksamheterna arbetar med olika former av anhörigstöd. Syftet är att ge stöd, avlastning och vägledning för personer som vårdar anhöriga. Insatserna som anhöriga kan erbjudas/ansöka om är biståndsbedömda eller ges som service. Kommunen erbjuder kostnadsfri avlösning i hemmet upp till 12 timmar i månaden.

Myndighetskontor

Inom förvaltningen är det biståndshandläggaren som på delegation från vård- och omsorgsnämnden utreder, bedömer och beslutar om rätt till insatser efter det att den enskilde gjort en ansökan. Bedömning och beslut görs utifrån Socialtjänstlagen

Förändrade arbetssätt

Individens behov i centrum (IBIC)

Individens behov i centrum, IBIC, är ett behovsinriktat och systematiskt arbetssätt oavsett ålder eller funktionsnedsättning utifrån socialtjänstlagen, SoL, och lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS.

IBIC utgår från individens behov, resurser, mål och resultat inom olika livsområden i dagliga livet. Handläggare och utförare använder Internationell klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa, ICF, som gemensamt tankesätt och språk.

Med ett systematiskt arbetssätt beskrivs nuläge, mål och resultat med strukturerad dokumentation. Det ger säkrare överföring och återanvändning av information.

Målet är att individen får sina behov beskrivna på ett likvärdigt sätt i hela landet och att individen får möjlighet att stärka sina egna resurser avseende genomförande av aktiviteter och delaktighet⁴.

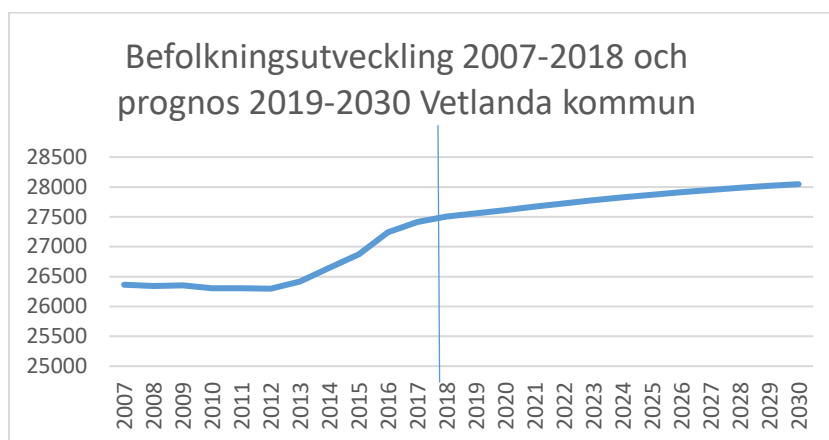
I slutet av 2020 planeras införandet av ett nytt verksamhetssystem som är uppbyggt kring IBIC och det nya arbetssättet kommer tydliggöras inom organisationen

Befolkningsprognos

Enligt Vetlanda kommuns befolkningsprognos beräknas folkmängden i Vetlanda kommun öka med cirka 540 personer till 2030. År 2018 var invånarantalet 27 504 och beräknas för år 2021 uppgå till 28 047 (samtliga uppgifter avser den 31 december respektive år).

Ökningen för de närmaste 10 åren beror på ett förväntat positivt flyttningsnetto där det flyttar in 50 fler personer än antalet som flyttar från kommunen. Födelse- och dödstal förväntas bli lika stora.

Diagram

Åldersklasserna 65-79 och 80+

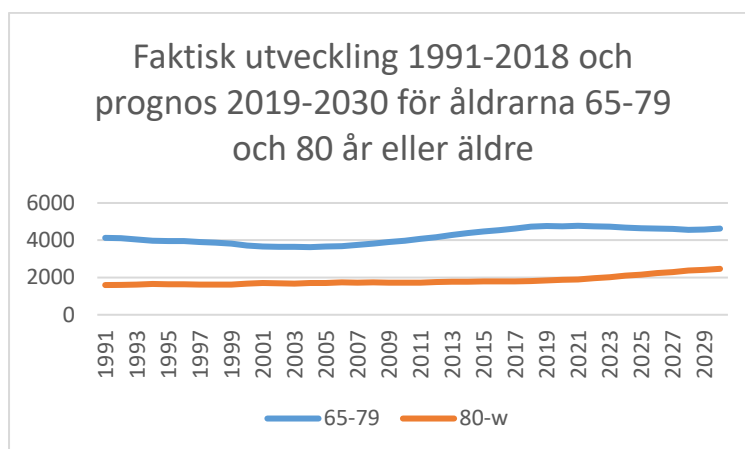
Åldersgruppen 65-79 år, *de yngre pensionärerna*, minskade under hela 1990-talet och i början av 2000-talet. Trenden med en minskning av denna åldersgrupp förväntas under 2020-talet.

Antalet personer som är 80 år och äldre kommer att öka de närmaste åren. Fram till 2022 förväntas åldersgruppen att öka med cirka 155 personer, vilket innebär att det då finns cirka 1 966 personer som är 80 år och äldre. Fram till 2030 förväntas gruppen 80 år och äldre att öka till 2 466 personer, varav den stora ökningen sker bland 80-89-

⁴ <https://www.socialstyrelsen.se/stod-i-arbetet/aldre/individens-behov-i-centrum/>

åringarna. Det innebär att antalet som är 80 år och äldre kommer att öka med 36% till 2030 jämfört med idag.

Diagram

Särskilda boenden och mellanboenden

Inom Vetlanda kommun finns för närvarande 311 särskilda boendeplatser geografiskt utspridda i kommunen.

Demens- och vård och omsorgsplatser

Inom särskilda boenden har vård- och omsorgsnämnden beslutat att tillämpa en indelning av boendeplatserna där vi av hänsyn till brukarna och delar upp personer som diagnostiserats demens eller har andra kognitiva nedsättningar och enheter för de med fysiska nedsättningar.

Med hjälpmedel och bostadsanpassningar kan personer med betydande funktionsnedsättningar vårdas i ordinärt boende. När det gäller personer med demenssjukdom är förutsättningarna annorlunda. Dessa personer är vanligtvis mer fysiskt friska men sjukdomen påverkar den kognitiva förmågan negativt. Detta medför att de inte längre klarar vardagen och situationen blir ansträngd för såväl närstående som för den drabbade. Behovet av tillsyn ökar vanligtvis till den grad att det längre inte blir hållbart att bo kvar i sitt hem. För denna grupp av människor erbjuds särskilda boenden.

I takt med att befolkningen åldras ökar även andelen personer med demens. I dagsläget beräknas det finnas mellan 130-150 000 personer med demens och år 2030 mellan 180-190 000⁵.

Enligt statistik sammanställt av kommunens demenssjuksköterska ökade antalet demensdiagnoser mellan 2018-2019 med 28 personer vilket är en ökning med 78%. Denna ökning beror bland annat på att fler fått en diagnos konstaterad och att det troligtvis finns ett stort mörkertal. Det är positivt att fler uppmärksammas och

⁵ Nationella riktlinjer för vård och omsorg vid demenssjukdom, stöd för styrning och ledning. Socialstyrelsen (2017) s. 17

diagnostiseras. Statistiskt beräknar vi ha drygt 400 personer med demenssjukdom totalt om man även räknar in dem som inte har någon demensdiagnos.

Vi ser en ökande andel av personer med demens inom våra äldreboenden och den trenden kommer fortsätta. Det innebär att vi kontinuerligt behöver se över fördelningen av demensplatser och vård- och omsorgsplatser.

Framtida behov av särskilda boendeplatser och mellanboenden

För att klara av att bereda boenden och erbjuda omvårdnadsinsatser till den ökade andelen äldre i Vetlanda är fler trygghetsboenden och seniorboenden en viktig mellanboendeform.

Av erfarenhet kan det konstateras att den övervägande majoriteten av de hyresgäster som bor på Withalabostädernas seniorboenden och kommunens trygghetsboenden bor där till livets slut.

Jämför man personalkostnaden för ett särskilt boende med ett seniorboende är kostnaden drygt hälften. Med tanke på att bemanningsproblematiken kommer förvärras ytterligare i kombination med stora pensionsavgångar är kostnadseffektiva alternativ viktiga.

Prognos på antal nya särskilda boendeplatser och mellanboenden

Enligt kommunens befolkningsprognos 2019 beräknas andelen äldre öka i antal fram till 2030.

Tabell Befolkningsprognos

Ålder	2020	2025	2030	2020-2030 Förändring
65-79	4755	4645	4624	-131
80-84	913	1 159	1 250	337
85-89	584	630	814	230
90-94	300	278	314	14
95-w	75	92	88	13
Totalt 65+	6 627	6 804	7 090	463

Värt att notera är att andelen 65-79 år minskar i antal med ca 130 personer medan en ökning av 80+ med närmare 600 personer är att vänta. Enligt statistik ifrån Kolada (nyckeltal för kommuner och regioner) framgår det att 1,3 procent av målgrupp 65-79 och 13,3 procent för 80+ bor på ett särskilt boende i Vetlanda kommun. Genom att beräkna befolkningsförändringen för målgrupp 65-79 med 1,3 procent och 13,3 procent för 80+ får vi fram en statistisk siffra på hur många fler särskilda boendeplatser och antal personal som behövs för denna målgrupp om inte utbudet av alternativa boendeformer förändras.

Ålder	Platser 2020	Platser 2025	Platser 2030	2020-2030 Förändring
65-79 (1,3% av befolkningen)	62	60	60	-2
80+ (13,3% av befolkningen)	249	287	328	79
Totalt	311	348	388	77
Antal årsarbetare	305	330	365	60
Antal personal	360	395	440	80

Enligt Myndigheten för vård- och omsorgsanalys rekommendationer och efterforskningar finns det en efterfrågan på mellanboenden. Drygt hälften av morgondagens äldre uppger att de vill flytta till ett mellanboende i framtiden. Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är mellanboenden kostnadseffektiva. Myndigheten skriver också att det finns ett behov av att öka särskilda boendeplatser i riket med drygt 20 procent fram till 2025 eftersom en majoritet av de äldre skulle föredra ett äldreboende framför hemtjänst när den personliga omvårdnaden blir omfattande. Tryggheten av att ha personal tillgänglig dygnet runt är också en bidragande faktor till att vilja flytta till ett äldreboende⁶.

Inom centralorten finns projekteringar av externa aktörer som planerar nybyggnation av både trygghetsboenden och seniorboenden samt bostäder som är anpassade till äldre. Ett utökat bostadsutbud skulle vara ett välkommet tillskott eftersom hemtjänsten kan effektiviseras och ett bättre flöde på fastigheter skapas.

Vetlanda kommun bör därför arbeta för att fler mellanboendeformer tillskapas inom kommunen.

Det är av stor vikt att analysera det framtida behovet och kostnaden för fler särskilda boendeplatser och avgöra hur många av dessa som kan ersättas av mellanboenden.

Förvaltningen bedömer att det blir svårt att klara de närmaste tio åren utan att skapa fler platser inom särskilt boende. En strategi är att bygga ut platser vid befintliga äldreboenden i takt med att behovet ökar. Nya lösningar med t.ex. modulbyggen bör också övervägas så att vi i framtiden inte står med tomma platser.

Strategi för att få platserna på särskilt boende att räcka till

I Sverige 2018 bodde i genomsnitt en brukare på ett äldreboende i 809 dagar, medan medianvårdtiden 2018 var 826 dagar i Vetlanda.

Genom att erbjuda fler alternativ för kommunens invånare att bo i anpassade bostäder ser vi en möjlighet att korta ned vårdlängden på äldreboende. Nya striktare riktlinjer för biståndsbedömning infördes sommaren 2019 och förväntas ge minskade kostnader på sikt.

⁶ Hemtjänst, vård- och omsorgsboende eller mitt emellan? s. 9

Vi kan begränsa utbyggnaden av särskilda boendeplatser genom att främja kvarboende i mellanboendeformer och genom hemtjänstinsatser. Skifta fokus från omvårdnadsinsatser till vardagsträning och hjälpande till stödjande.

Framtidstankar för särskilda boenden

I framtiden bör man kunna köpa tilläggstjänster av privata bolag t.ex. följa med till frisör eller sjukhusbesök om inte anhöriga har möjlighet att följa med.

Utbildad personal ska utföra vårdnära tjänster och andra funktioner kan utföra t.ex. tvätt och städning. Detta är exempel på uppgifter där det inte behövs vårdutbildning.

Verksamheten kan ha eget tvätteri som sköter tvätt av personalkläder.

Personalen ska sluta att flyttstäda lägenheter, anhöriga kan köpa tjänst av privat bolag eller städa själva.

Mål att i framtiden ha avdelningar med minimum 10 lägenheter för att underlätta bemanningen. Bygga lokaler som vid behov lätt kan ändras om till andra verksamheter.

Hemtjänst

I Vetlanda kommun nyttjades 2018 hemtjänst av 2,2 % i åldersgruppen 65-75 år och i åldersgruppen 80+ av 18,4 %. Totalt servades ca 450 brukare.

Under de senaste åren har hemtjänsten aktivt arbetat med att få ned sina kostnader genom att fokusera på att snabbt kunna ställa om sina personalresurser vid förändrade behov, optimering av färdrutter samt öka brukartiden.

Sveriges Kommuner och Landsting kom 2019 ut med en handbok för effektivare äldreomsorg med inriktning mot hemtjänst. I handboken beskrivs nedanstående framgångsfaktorer för effektiva kommuner.

- Tydlig analys av förändringsbehovet
- Höga ambitioner i mål och budget
- Effektiv strategisk resursfördelning
- Effektiv resursanvändning – personalen i fokus

Vidare beskrivs att effektivitet skapas i relationen kvalitet och resursanvändning. God kvalitet är det när man lyckas tillfredsställa och helst överträffa en kunds behov och förväntningar. Resurser är vad som krävs för att leverera en tjänst. I vårt fall är det personalens arbetade tid. Effektivitet uppnås när en leverantör uppnår största möjliga kvalitet för insatta resurser.

I handboken ges några konkreta exempel på aktiviteter och förhållningssätt som har gjort vissa kommuner kostnadseffektiva men med bibehållen eller förbättrad kvalitet när man jämför kommuner med höga kostnader. Exempel på förändringar är:

Besluta hur resursfördelningen ska vara mellan särskilt boende och hemtjänst. Hemtjänst finansieras via beviljade timmar och särskilt boende utifrån vårdtyngden.

- Införa elektronisk tids och insatsregistrering för att undvika att privata hemtjänstutförare fakturerar för mer tid än den som faktiskt är utförd.
- Omfördelning av resurser till uppsökande verksamhet
- Ändrade riktlinjer och tillämpning av biståndsbeslut
- Digital planering och nära ledarskap⁷

Förvaltningen har det senaste året gjort en hel del effektiviseringsåtgärder som är i linje med ovanstående rapport. Vi kommer även framledes behöva arbeta för en ännu effektivare organisation och också förändra arbetssätt.

I tabellen som följer simuleras beräkningar på antal brukare och personalbehov i hemtjänsten 2030.

Ålder	2020	2025	2030	Förändring 2020-2030
Antal brukare 65-79 (2,2% av befolkningen)	105	102	102	-3
Antal brukare 80+ (18,4% av befolkningen)	344	397	454	109
Totalt 65+	449	499	556	106
Antal årsarbetare	184	205	253	69
Antal personal	220	246	304	84

Beroende på hur många särskilda boende platser som tillskapas i framtiden och om en omfördelning av resurser till preventivt arbete sker eller ej kommer det framtida behovet av hemtjänst att skifta. I ovanstående exempel har ca 77 nya särskilda boende platser tillskapats men inga förändringar kring förvaltningens arbete för ett preventivt arbete.

Det innebär att vi kan förvänta oss drygt 106 fler individer som mottager hemtjänst 2030 om vi utgår ifrån hur det är idag men vi ser samtidigt att äldre blir friskare längre upp i åldrarna och det är oklart hur det kommer påverka antalet brukare i framtiden.

Framtidstankar för hemtjänsten

En workshop har genomförts tillsammans med hemtjänstens ledningsgrupp och där lyftes flera förslag till nya insatser som presenteras i punktform:

- Mer kameratillsyn nattetid
- Telefontillsyn – samtal via bildtelefon
- Tidigare informera om hjälpmedel. Införa duschrobot
- Erbjuder aktivering i den enskildas hem genom samarbete med frivilliga
- Organisera gemensamma luncher

⁷ Handbok för effektiv äldreomsorg – en handfast guide till ökad kvalitet och lägre kostnader (2019). s. 9-33

- Använda utbildad personal till undersköterskeuppgifter. Problem är dock hur man tillgodoser heltidstjänster ifall städ tas bort.

Hemtjänsten förväntas ta ett ännu större samhällsansvar det närmaste årtiondet och behöver rustas för det.

Beräknade kostnader för hemtjänst och särskilda boenden

Enligt befolkningsprognosen förväntas antal brukare öka från ca 760 personer 2020 till 847 personer 2025 och 943 personer 2030. Det är en ökning med cirka 183 personer. Det innebär att vi kommer öka antalet brukare med ca 90 personer vart femte år fram till 2030 om vi arbetar som idag.

Genom att använda statistikdatabasen Koladas nyckeltal för äldreomsorg/kostnad kr/invånare 80+ vilket var beräknat till 220 000 kr 2018, kan vi förutse en kostnadsökning på cirka 40 miljoner fram till 2030. Denna kostnad är en bruttokostnad d.v.s. inga intäkter är inräknade ex. hyror och avgifter.

Folkhälsa och preventivt arbete

Om äldre behåller sin hälsa längre upp i åldern kan behovet av stödinsatser skjutas upp. Förebyggande åtgärder ger inte bara ökad kvalitet för den äldre utan minskar antalet besök hos exempelvis primärvård, slutenvård samt vårdtillfällen för hemsjukvården⁸.

I SKL:s Ekonomirapport 2019 framhålls Östersunds kommun som ett gott exempel på hur förebyggande verksamhet har medfört att man de senaste sex åren lyckats minska den årliga kostnaden med 160 miljoner kronor⁹. Östersunds befolkning sista mars 2019 var 63 416¹⁰.

Rapporten trycker på *hälsofrämjande, förebyggande och rehabiliterande* åtgärder i den skrivna ordningen. Målsättningen är att medborgarna ska klara sig utan stöd så länge som möjligt och, när stöd behövs, arbeta för att medborgarna ska återerövra sin självständighet. Vidare har kommunen satsat på digitala lösningar för att öka friheten med GPS larm vilket motsvarar ungefär var fjärde hemtjänsttagare. De har digitala lås inom hemtjänsten, det vill säga nyckelfri hemtjänst¹¹.

Den 28 januari 2020 gjordes en intervju med Magnus Zingmark forskare på Umeå universitet om vardagsträning och anställd i Östersunds kommun för att få mer information kring deras arbetsmetoder kring förebyggande vård. Under intervjun lyftes följande aktiviteter upp kring hälsofrämjande, förebyggande och rehabiliterande åtgärder.

⁸ Hemtjänst, vård- och omsorgsboende eller mitt emellan? (2015) s. 66

⁹ Ekonomirapporten, maj 2019. Sveriges kommuner och landsting, s. 63

¹⁰ https://sv.wikipedia.org/wiki/%C3%96stersunds_kommun

¹¹ Ekonomirapporten, maj 2019. Sveriges kommuner och landsting, s. 63

Hälsofrämjande

Kommunen behöver utforma en strategi kring hur och till vilken målgrupp hälsofrämjande aktiviteter ska erbjudas. Man kan t.ex. bestämma att hälsofrämjande aktiviteter erbjuds till alla som fyllt 80 år eller till dem som beviljats larm. Detta skapar en tydlig avgränsning och målgrupp.

Här kan det röra sig om att erbjuda alla ett hembesök för att ge information om anpassningar i det egna hemmet för att *förebygga* fallolyckor samt att informera om en hälsosam livsstil.

Träffar kombinerade med föreläsningar om hälsa, aktiviteter, gruppsamtal och fika erbjuds på olika platser i kommunen där exempelvis vikten av fysisk aktivitet, goda matvanor och sociala aspekter lyfts fram och erbjuds. Dessa hälsofrämjande träffar hålls till exempel av en sjukgymnast och aktiveringsledare.

Förebyggande

En del av förebyggande insatser är de hembesök som beskrivits i stycket ovanför. Utöver detta så arrangeras informationsträffar kring framtida boendialternativ. Det är ett stort steg att lämna ett hem man har levt i under många år och många vet inte vilka alternativ till mer anpassade bostäder som finns. Förvaltningen kan då tillsammans med de lokala bostadsbolagen, pensionsmyndigheten och Försäkringskassan samt andra aktörer ge information kring mellanboendeformer och bostadsbidrag med mera.

Rehabiliterande

För att uppnå ett rehabiliterande förhållningssätt och utföra vardagsträning behövs ett nära samarbete mellan biståndshandläggare, arbetsterapeuter och hemtjänstpersonal. Under intervjun framhölls ett exempel att man i 7 av 10 fall kan skjuta upp hemtjänstinsatser vid dusch i ordinärt boende, efter tre besök av en arbetsterapeut. För att lyckas med detta krävs dock ett nära förhållningssätt då arbetsterapeuten är med under duschen för att kunna utforma ett träningsprogram samt välja ut lämpliga hjälpmedel. Insatserna blir mer individuellt anpassade och på en detaljnivå som en biståndshandläggare inte har möjlighet att hantera.

En större del av hemtjänstens insatser bör också vara vardagsträning och då behöver man arbeta med personalens värdegrund och förhållningssätt.

I Östersund har man också börjat samarbeta med externa aktörer så som Friskis och Svettis där målgruppsanpassade träningspass erbjuds. Dessa träningspass är mycket välbesökta.

Inriktningar på förebyggande aktiviteter

Varje år görs så kallade "öppna jämförelser" mellan landets kommuner och 2018 kunde vi konstatera att vår kommun var bäst i Sverige vad gäller brukarnas nöjdhet kring aktivering. Vi har goda förutsättningar att vidga vårt arbete och utföra det med god kvalitet.

Följande punkter är förslag på förebyggande åtgärder som olika professioner kan göra:

- Arbetstekniken utbildar anhängvårdare i förflyttning och lyftteknik. Detta gör omvårdnaden i hemmet säkrare för brukaren och minskar skaderisken för den anhöriga.
- Aktiveringsledarna på respektive äldreboende får i uppgift att omfördela sin tid och även ägna sig åt verksamheter som ska främja de äldre medborgarnas folkhälsa, rekrytera fler volontärer till verksamheter och ägna sig åt uppsökande verksamhet för personer som t.ex. är 65+. De kompletterar på så vis biståndshandläggarnas arbete med att ge samhällsinformation som exempelvis ska förebygga fallolyckor. Aktiveringsledare får i uppgift att arrangera allmänna möten i våra lokaler för personer som är 65+ för att värva dem till volontärer och introducera dem till att delta och hjälpa till under t.ex. utflykter, bingospel och musikaktiviteter. En lämplig musikaktivitet är Bunnemetoden, där deltagarna själva kan vara med och musicera med enkla instrument.
- Dagdkåpans dagverksamhet ändrar inriktning mot vardagsträning och mottager två grupper per dag.
- Arbetsterapeuterna gör gemensamma hembesök med biståndshandläggarna och ger vid behov träningsprogram.
- Arbetsterapeuter kan ha uppsökande verksamhet för fallprevention.
- Bryta känslan av ensamhet genom att matcha gammal som ung genom ett "pensionärsväns"-program.
- Exempel på trygghetskapande teknik i ordinärt boende förmedlas via kommunens hemsida samt sociala medier.

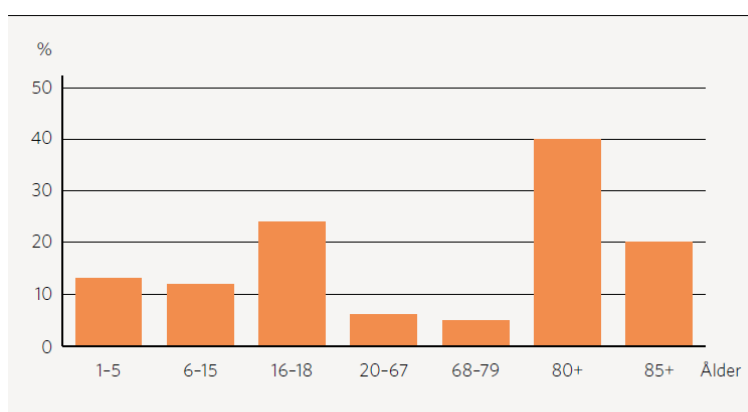
I detta kapitel har ett flertal förslag på exempel och aktiviteter presenterats som kan främja goda levnadsvillkor för den enskilde samt bidra till en effektivare resursanvändning för förvaltningen.

Personalförsörjning

Inom den svenska välfärden arbetar idag cirka 1,2 miljoner människor. Till 2030 ökar andelen barn och äldre i befolkningen kraftigt samtidigt som stora pensionsavgångar väntas och andelen förvärsarbetande minskar. Dessa faktorer påverkar kommunernas förutsättningar att bedriva sina verksamheter.

Om vi fortsätter att arbeta på samma sätt som idag kommer välfärden att behöva öka antalet anställda med knappt 200 000 personer fram till 2026. Under samma period förväntas cirka 300 000 personer gå i pension och det innebär ett rekryteringsbehov på cirka 508 000 personer. Största behovsökningen är inom äldreomsorg och gymnasieskola¹².

Diagram. Procentuell förändring av antal personer i olika åldersgrupper, 2017-2026

Källa: SCB.

Situationen inom vård och omsorgsförvaltningen följer samma mönster som i riket i stort. Nedanstående tabell illustrerar personalen inom förvaltningens olika funktioner och pensionsavgångar mellan 2019 och 2026.

Funktion	Årsarbetare	Personal	Pensionsavgångar	Pension procent
SÄBO och korttidsvård	334,3	408	86	21,8 %
Hemtjänst, dagverksamhet, nattpatrull	184,2	220	34	15,45 %
Funktionshinderomsorg	202,2	264	40	15,15 %
Hälso- & sjukvård, myndighetsutövning & flex organisation, vaktmästare, anhörigstöd & demenssjuksköterska	134,3	141	18	12,77 %
Förvaltningen totalt	855	1 033	178	17,23 %

I tabellen framgår det att särskilda boenden står inför den största utmaningen att rekrytera personal fram till 2026, men överlag är behovet stort. Bemanningenheten

¹² Sveriges Kommuner och Landsting (2018). Rekryteringsrapport 2018 s. 6, 19.

anser att en personalomsättning på 10% är hälsosamt för en organisation eftersom det gynnar organisationen så att den inte blir rigid, och ny kunskap tillförs. Vidare anses det viktigt att nyttja utbildad personal till vårdrelaterade insatser och komplettera med annan personal till serviceinsatser. Nysvenskar på arbetsmarknaden är också ett viktigt tillskott men språkförbistringar och svårigheter kring att validera utländska utbildningar är ett problem.

Viktig tillförsel av personal är att rekrytera personer som gått utbildning via Njudungsgymnasiets vård- och omsorgsprogram samt Vetlanda Lärcentrums vård och omsorgsutbildning. Mellan 2015-2019 påbörjade i genomsnitt cirka 20 elever per läsår utbildning på vård- och omsorgsprogrammet.

Tyvärr fullföljer inte alla hela utbildningen och för de som elever som kom under den stora flyktingvågen har svårigheter i språket varit en avgörande faktor till att man inte har kunnat tillgodose sig utbildningen.

Utöver personer som är bosatta inom kommunen är det vanligt förekommande med arbetstagare från grannkommuner som Sävsjö, Eksjö, Uppvidinge och Hultsfred.

Det är ett varierande antal sökande på de tjänster som utannonseras och en majoritet av de aspirerande är personer som saknar utbildning inom vård och omsorg. Detta riskerar att urholka kvalitén på de insatser som vi tillhandahåller.

Vid intervju med områdeschefer bland hemtjänsten och särskilt boende är nattjänster mest attraktiva. För en nattjänst är det vanligt att 20-30 personer söker tjänsten och den absoluta majoriteten har en behörig utbildning. För dagtjänster varierar sökantalet mer med allt från cirka 10-35 sökande beroende på vart i kommunen tjänsten finns. Av dessa är cirka 20-30 % utbildade.

Strategier för att undvika bemanningsproblematik

Generellt är det svårt att rekrytera utbildade undersköterskor till vårdarbetet, utan vi kompletterar med utbildad personal. Ser man på antalet sökande så finns ett intresse av yrket och beroende på hur vi som organisation tar tillvara på denna arbetskraft kan vi bättre lyckas med vårt uppdrag. Genom att t.ex. dela på omvårdnadsuppgifter och serviceuppgifter kan vi ta tillvara olika kompetenser. En annan väg kan vara att erbjuda utbildning under anställningen.

En annan strategi för att få personalresurserna att räcka till och minska behovet av nyrekryteringar är det nationella arbetet *heltid som norm* vilket innebär att personalen ska kunna gå från deltid till heltid och på så vis minskas behovet av nyrekryteringar. Detta kommer bli en lång process där vi som organisation behöver hitta en god balans där medarbetare känner att villkoren och arbetsmiljö är acceptabla samtidigt som våra brukare få sina behov tillgodosedda. Heltid som norm ställer större krav på flexibilitet att arbeta mellan olika avdelningar eller verksamheter samt om fler ska jobba heltid så blir det färre personer som ska dela på tjänsterna och det medför fler kvällar och helger.

När verksamheten på Tomasgårdens nybyggnation är klar har vi möjlighet att försöka skapa attraktiva arbetstider med höga tjänstgöringsgrader och inga arbetspass under sex timmar, som förhoppningsvis kan bli en bra ledstjärna för våra andra verksamheter.

Vidare är det viktigt att arbeta för en god trivsel, delaktighet, minska sjukfrånvaron o.s.v. så att medarbetare inte väljer att byta arbete.

För att unga personer ska få upp ögonen för vår verksamhet vill vi undersöka möjligheten att starta ett samarbete med företag som koordinerar så att högstadieelever kan utföra sociala aktiviteter inom äldreomsorgen, ex. Ung omsorg.

Hållbar utveckling och miljöaspekter

Det finns ett antal insatser förvaltningen kan göra för att minska sitt eget klimatavtryck. I framtida upphandlingar kan vi ställa högre krav på leverantörer av arbetskläder. Engångsartiklar av plast som används i förkläden och handskar ska vara gjorda av återvunnen plast.

Hela fordonsflottan ska vara elektrifierad eller drivas på förnybara energikällor. Vi kan nyttja befintliga tak för installation av solcellspaneler, och ytterområden bör utformas och utrustas med till exempel insekthotell och fågelholkar m.m. så att den biologiska mångfalden kan bevaras. Växter som planteras väljs utifrån hur de kan attrahera bin och andra pollinerare.

Maten vi serverar ska produceras av närliggande producenter och vi äter mer vegetarisk mat.

Alternativa driftformer

Sedan tidigare finns ett kommunfullmäktigebeslut från 21 maj 2008 att antaga en policy/riktlinje för alternativa driftformer/konkurrensutsättning. Under perioden som äldreomsorgsplanen verkar ska denna fråga vara levande vid etablering av nya verksamheter såväl som befintliga. Detta omfattar i synnerhet intraprenader. Intraprenad innebär att kommunalt anställd personal får möjlighet att självständigt driva en verksamhet under företagsliknande former. En intraprenad är en självständig resultatenheter som har utökat ansvar för verksamhet, ekonomi och personal. Vid dags dato finns idag inom hemtjänsten Lagen om valfrihet (LOV) som ett exempel på alternativ driftform.

Framtidsspaning bortom 2030 till 2035

Uppfattningen är att det är få omvårdnadsinsatser som fysiskt kommer kunna tillgodoses utan människans hjälp de kommande tio åren. Robotteknik med AI är ännu inte så utvecklad att den kan ersätta människan. Det vi troligen kommer se de närmaste 10-15 åren är en ökning av olika kognitiva och fysiska hjälpmedel som är begränsade till ett fåtal sysslor. Det kan röra sig om automatisk dusch, robotarm för matning, hjälpmedel som samlar information om hälsa, fysisk positionering och kan bättre förutse hur vi ska agera innan en olycka eller försämrat hälsotillstånd inträffar.

Sällskapsrobotar börjar ta plats och blir en samtalspartner men också hjälp till vårdpersonalen att samla in och förmedla information till grund för stödinsatser.

Förhoppningsvis gör den medicinska forskningen framsteg och olika botemedel eller effektivare bromsningsmedicin mot demenssjukdomar framställs.

I ett längre perspektiv kan det antas att vårdpersonalens roll blir mer fokuserad på sociala och mänskliga värden. Tillvaron blir mer hightech där den digitala världen och vården är mer sammanflätad. Människoliknande robotar som vi är vana att se i science fiction-filmer ersätter diverse lyfthjälpmedel. Drönare används för att leverera medicin och mat. I den självkörande bilen gör undersköterskan administrativt arbete på vägen till våra brukare och det gör att vi sparar mer tid.

Digitaliseringen gör det möjligt för oss via exempelvis planeringsverktyg och appar att optimera färdrutter och få bättre kontroll över medicintilldelning, trygghetslarm med GPS funktion samt tillsynskameror gör att vi inte längre behöver fysiskt vara närvarande utan kan sköta tillsyn på distans.

Slutsatser

I denna avslutande del kommer en sammanfattning av de slutsatser som gjorts under de olika avsnittens inriktningar. Detaljer och konkreta exempel kan studeras under respektive avsnitt.

Befolkningsprognos

Fram till 2030 förväntas andelen 65-79 år minska i antal med ca 131 personer medan en ökning av 80+ med 594 personer är att vänta.

Särskilda boenden och mellanboenden

Bedömningen är att en utökning av fler särskilda boendeplatser är nödvändig för att trygga vården för den ökande andelen äldre. Utökningen av antal platser bör ske i anslutning till redan existerande boenden. Omfattningen av utökningen är beroende på hur många lägenheter i mellanboendeform som byggs i kommunen. Mellanboenden så som trygghetsboenden och seniorboenden erbjuder goda levnadsvillkor samt är en kostnadseffektiv lösning och ska därför uppmuntras. Andelen dementa på våra äldreboenden kommer öka och en större del av personer med fysiska funktionsnedsättningar kommer vårdas inom ordinärt boende.

Hemtjänst

Allt mer vård kommer utföras av hemtjänsten och är den funktion som förväntas expandera mest under det kommande årtiondet. Mer fokus kommer läggas på vardagsträning och vara en förlängning av arbetsterapeutens rehabilitering. Genom att stärka individen främjar vi välmående samtidigt som vi håller kostnaderna nere.

Folkhälsa och preventivt arbete

Mer fokus och resurser läggs på stödinsatser till rehabilitering och vardagsträning. Koordination av resurserna görs inom samtliga funktioner. Nyckelpersoner för det preventiva arbetet är biståndshandläggare, arbetsterapeuter/sjukgymnaster och aktiveringsledare, och hemtjänsten blir vardagsträningens förlängda arm.

Vård- och omsorgsförvaltningen organisera mötesplatser och informationsträffar om hälsa m.m.

Vi ska även arbeta med att skapa fler relationer till frivilligarbetare, studieförbund och externa aktörer som kan skapa mervärde för fysisk träning och sociala aktiviteter.

Personalförsörjning

Vi ska fortsätta arbeta för att personalen ska trivas, minska sjukfrånvaron och vara delaktiga i organisationens utveckling. Vi ska bättre ta tillvara på den arbetskraft som söker våra tjänster genom att utforma våra sysslor så att det kan inkludera fler och att rätt kompetens används vid avsedd tid och plats.

Heltidsresan ska i slutänden leda till ett minskat rekryteringsbehov och öka kontinuitet och kvalitet för brukaren.

Från tanke till handling

Efter äldreomsorgens färdriktning är beslutad av kommunfullmäktige kommer förvaltningen att fördela uppdrag till olika arbetsgrupper för att ta fram handlingsplaner. Ett helhetsperspektiv och koordination är viktigt för att olika insatser ska synkroniseras och ge önskvärd effekt.

Källhänvisning

Rapporter

Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2015). *Hemtjänst, vård- och omsorgsboende eller mitt emellan? Ett kunskapsunderlag för planeringen av morgondagens äldreomsorg.*

Sveriges Kommuner och Landsting (2019). *Ekonomirapporten, maj 2019, om kommunernas och regionernas ekonomi.*

Sveriges Kommuner och Landsting (2019). *Handbok för effektiv äldreomsorg – en handfast guide till ökad kvalitet och lägre kostnader.*

Sveriges Kommuner och Landsting (2018). *Sveriges viktigaste jobb finns in välfärden - Rekryteringsrapport 2018*

Socialstyrelsen (2017) *Nationella riktlinjer för vård och omsorg vid demenssjukdom, stöd för styrning och ledning.*

Internet

Socialstyrelsen

<https://www.socialstyrelsen.se/stod-i-arbetet/aldre/individens-behov-i-centrum/>

Statistiska Centralbyrån, Folkmängd och befolkningsförändringar 2018

<https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/statistiknyhet/folkmangd-och-befolkningsforandringar-20182/>

Bilaga

Nedanstående tabell beskriver olika boendeformer för äldre, ort och fördelningen mellan demens- och vårdplatser.

Tabell . 1 Boendeformer

Boenden	Ort	Antal platser	Antal avd.	Demens platser	Vård platser
Särskilda boenden					
Tomasgården	Vetlanda	36	3	24	12
(Nya platser på Tomasgården 2021)		36	2		
Bäckagården	Vetlanda	28	3	10	18
Norrgården	Vetlanda	18	2	18	0
Kvarngården	Vetlanda	36	4	18	18
Vilan (t.o.m. mars 2021)	Vetlanda	32	0	0	32
Brobygården	Landsbro	40	4	20	20
Österäng	Korsberga	30	4	8	22
Österliden	Holsbybrunn	36	4	9	27
Emmagården	Kvillsfors	12	1	12	0
Näverbyn	Stenberga	10	1	10	0
Ekebogården	Ekenässjön	33	3	22	11
Totalt		311	29	151 (49%)	160 (51%)
Korttidsplatser					
Bäckagården	Vetlanda	26	3	9	15
Mellanboende					
Mogärde seniorboende	Vetlanda	93			
Trygghetsboende	Landsbro	8			
Trygghetsboende	Ekenässjön	10			
Vilan (2021)	Vetlanda	40			
Totalt		111			
Totalt samtliga boenden		448			